

Av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov

- Ett välfärdspolitisk arbete om individer med inlärningssvårigheter och pensionärer

Simon Sandberg

Socialhögskolan vid Lunds universitet
SOPA63
Vt-11

Handledare: Yoshiko Boregren
Matsui

Abstract

Author: Simon Sandberg

Title: From each according to his abilities, to each according to his needs.

Supervisor: Yoshiko Boregren Matsui

Reports show that there is an increasing demand for social activity from the elders in elderly care and that people with learning disabilities are being discriminated from the open labour market. To meet the staff requirements of the elderly care year 2030 one out of three students that starts high school would need to study community care. The focus of this paper is to examine what representatives for pensioners and people with learning disabilities associations think about having people with learning disabilities as part of the staff in elderly care. Through a semi structured interview form six representatives from different associations were asked questions about their thoughts on the topics: people with learning disability as a part of the staff in elderly care & what the core issues for each association are. The study shows that all representatives are mainly positive to a development where people with learning disabilities are integrated in the open labour market. However some tasks are cautioned and restricted such as medication management and that they can't replace ordinary staff with medical expertise.

Key words: Learning disability, elderly care, individual placement, mental health, labour market

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte.....	3
1.3 Frågeställningar	3
1.4 Definitioner	4
1.4.1 Utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning?	4
1.4.2 Äldreomsorgens insatser för boendeform.....	5
1.4.3 Samhall	6
2. Teori & Tidigare forskning	6
2.1 Teori	6
2.2 Svensk forskning	10
2.3 Internationell forskning	11
3. Metod	12
3.1 Kvalitativ metod	12
3.2 Urval.....	13
3.3 Tillvägagångssätt.....	14
3.4 Validitet & Reliabilitet	16
3.5 Etik	17
4. Analys & Resultat	18
4.1 Analys introduktion.....	18
4.2 <i>”Men jag gör det utefter mina kunskaper, min förmåga”</i> - Kan individer med inlärningssvårigheter arbeta inom äldreomsorg?	18
4.3 <i>”Ja vi kan ju inte låsa in honom!”</i> - Frågor om personal inom äldreomsorg och i verksamheter för individer med inlärningssvårigheter	22
4.4 <i>”Den etiska inställningen den sätter man väldigt ofta i baksätet och ser till att ratta med pengarna”</i> - Nedskärningar och dess konsekvenser.....	26

5. Sammanfattning & Slutord	29
5.1 Sammanfattning.....	29
5.2 Slutord	30
6. Referenslista	32
7. Bilagor	35
7.1 Intervjuguide	35
7.2 Informationsblad	37

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I denna uppsats kommer läsaren få följa en undersökning som ämnar belysa en samhällsutveckling inom äldreomsorgen. Utvecklingen innefattar pensionärers och individer med inlärningssvårigheters vardag. Uppsatsen kommer även skönja hur bemötandet och omsorgen ser ut inom arbetet med individer med inlärningssvårigheter och med pensionärer enligt intresseorganisationer som representerar respektive grupp.

SCBs publikation *information om utbildning och arbetsmarknad* (SCB 2009:1) visar att den demografiska utvecklingen i Sverige leder till en ökad försörjningskvot per medborgare fram till 2030. I samband med en ökad försörjningskvot så finns en tydlig utveckling av minskat intresse av att jobba inom äldreomsorgen. På facket kommunals officiella hemsida finns en undersökning som visar att var tredje elev som börjar gymnasieskolan skulle behöva läsa omvårdnadsprogrammet för att lösa framtidens behov inom äldreomsorgen fram till år 2030 (kommunal 2011). Att arbeta inom äldreomsorg är inte attraktivt idag till följd av låga löner, deltid eller timanställningar samt obekväma arbetstider. I rapporten *vad tycker de äldre om äldreomsorgen?* (Socialstyrelsen 2010-11-14) så framgår det att många av de äldre är nöjda när det gäller trygghet men visar missnöje när det gäller aktiviteter och den sociala kontakten med personal. Vi går mot en framtid där pensionärers ställning försvagas till följd av den rådande samhällsutvecklingen och att det idag finns ett ökat behov av den sociala delen i äldreomsorgen. Det kan konstateras att den framtida äldreomsorgen kommer försämrats om det inte blir någon förändring i den nuvarande utvecklingen och organiseringen. En av de vedertagna normerna i vårt samhälle är att man ska arbeta och med ett arbete är man en del av samhället (Lindqvist & Nygren, 2006). Om vi menar att alla individer är lika värda så bör alla ha samma möjlighet att vara en naturlig del av det samhället de lever i. Ett arbete ger inte bara inkomst, det ger även självständighet, välbefinnande och ett aktivt liv (Giertz, 1998; Olsson, 2007). Alla får dock inte den möjligheten vilket rapporten *Bostad med särskild service och daglig verksamhet - en kunskaps översikt* (Socialstyrelsen 2011-2-6) visar. Det existerar en strukturell diskriminering mot individer med inlärningssvårigheter när det gäller den öppna arbetsmarknaden. Individer som gått i särskola prioriteras inte av arbetsförmedlingen utan hänvisas istället till kommunal daglig verksamhet. Väl där så är det väldigt få som går vidare till den öppna arbetsmarknaden. Rapporten visar även att omsorgen på boenden varierar från stort handlingsutrymme till kraftigt begränsat.

Det går emot socialstyrelsen riktlinjer som säger att daglig verksamhet ska fungera som en slussverksamhet till vanligt arbete och samhall (Socialstyrelsen 2011).

Vidare så upplever delar av deltagarna i daglig verksamhet en stigmatisering till följd av att inte utföra avlönat arbete. Samtidigt som individer med inlärningssvårigheter känner sig stigmatiserade och vill vara en del av den öppna arbetsmarknaden så ser vi att personal inom äldreomsorgen känner sig alltmer stressade och att pensionärer knappt får tid till social kontakt och aktiviteter till följd av krav på kostnadsreduktion. Rapporten *din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre* (Socialstyrelsen 2010-2-3) ger en genomgång av vilka tjänster och assistans en pensionär kan ansöka att få. Delar av de uppgifterna som rapporten nämner är av karaktär som inte kräver medicinskt kunnande.

Här finns det alltså en möjlighet att slå tre flugor i en smäll genom att inkludera individer med inlärningssvårigheter som vill arbeta på den öppna arbetsmarknaden och äldreomsorg. Om individer med inlärningssvårigheter skulle utföra enklare arbetsuppgifter inom hemtjänsten och boenden för äldre som till exempel tvättning av kläder, matlagning, bäddning, assistans, promenader och umgänge så skulle personalbristen minska. Det frigörs således tid för den ordinarie personalen att ägna sig åt pensionärers omsorgsbehov. Detta skulle rimligen öka kvalitén på pensionärers vardag och även öka känslan av inkludering och minskad stigmatisering av individer inom daglig verksamhet och samhall. Idag finns det en utbildning för individer med inlärningssvårigheter i Norrköping där inriktningen är äldreomsorg (Socialstyrelsen 2010-4-1). Det är dock inte vedertaget nationellt och jag ämnar i denna uppsats undersöka vilka möjligheter och hinder det finns med en utveckling där det blir mer förekommande att individer med inlärningssvårigheter arbetar inom äldreomsorgen. I rapporterna från socialstyrelsen som redovisats ovan så påvisas en efterfrågan hos båda grupperna att få en förbättrad tillvaro. En sifo-undersökning visar att drygt 70% i Sverige är positiva till att individer med inlärningssvårigheter skulle arbeta på deras arbetsplats (Bengtsson,2010). Då en sådan utveckling skulle innebära förändringar i hur omvårdnads arbete organiseras är det även av intresse att undersöka hur det fungerar idag.

1.2 Syfte

Undersöka hur företrädare för intresseorganisationer som representerar individer med inlärningssvårigheter eller pensionärer förhåller sig till att arbetsuppgifter inom äldreomsorg delvis utförs av individer med inlärningssvårigheter. Samt hur organisering av omsorgen ser ut för pensionärer och individer med inlärningssvårigheter.

1.3 Frågeställningar

- Vilka möjligheter och hinder kan det finnas med att individer med inlärningssvårigheter arbetar inom äldreomsorgen enligt företrädare från pensionärens och individer med inlärningssvårigheters intresseorganisationer?
- Hur menar företrädare för pensionärens och individer med inlärningssvårigheters intresseorganisationer att organiseringen av omsorg och bemötande ser ut till den egna gruppen?

1.4 Definitioner

1.4.1 Utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning?

Ordet funktionsnedsatta används ibland för att beskriva de individer som arbetar inom daglig verksamhet eller inom samhäll. Dock så innefattar termen funktionsnedsatt en mängd olika symptom som skiljer sig åt från varandra i stor utsträckning. Några exempel är: blind, döv, neurologisk funktionsnedsättning, schizofren, reumatiker, rullstolsburen, nedsatt syn, stroke, nedsatt hörsel och så vidare. Det krävs alltså ett förtydligande utöver funktionsnedsättning för att beskriva individer som arbetar inom daglig verksamhet och i viss utsträckning samhäll. Organisationen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB) samt lagtexten inom lagen om stöd och särskild service till vissa funktionshindrade (LSS) använder sig av termen utvecklingsstörning. Organisationen Grunden, som är en brukarstyrd organisation i Göteborg använder sig av termen intellektuell funktionsnedsättning i likhet med socialstyrelsens rekommendationer.

Terminologiorådet skriver att användandet av termen handikapp är kopplad till stigmatisering och att funktionsnedsättning och funktionshinder ej är synonymt vilket det ofta uppfattas att vara av gemene man (Socialstyrelsens Termbank, 2011). På socialstyrelsens hemsida står det att funktionsnedsättning syftar på en individs nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga medan funktionshinder syftar på begränsningar som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som antogs 2008 så står det ” *Personer med funktionsnedsättning innefattar bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar...* ”(FN, 2008:23). Det kan konstateras att det råder olika uppfattningar vilken term som ska användas vid en jämförelse av en FN konvention, svensk lagstiftning och två väletablerade organisationer inom området.

DSM-4 och ICD-10 är en amerikansk och en europeisk manual som utges av American Psychiatric Association samt världshälsoorganisationen. De är bedömningsinstrument som klassificerar sjukdomar och hälsoproblem. Dessa två manualer, varav den ena används av bland annat socialstyrelsen, menar att det krävs IQ test för att avgöra om en individ har en utvecklingsstörning eller en intellektuell funktionsnedsättning. Gränsen för utvecklingsstörning går vid IQ under 70 vilket leder till att termen kan användas felaktigt vid beskrivning av individer med t.ex. down syndrom eller autism. Det är förekommande att individer med autism eller asperger syndrom antas ha en intellektuell funktionsnedsättning eller utvecklingsstörning då de har en annan förmåga till socialt samspel och ingår i LSS personkrets 1.

Dock så är det drygt 30% av människor med autism som har ett IQ över 70 vilket leder till att de ej kan klassificeras som utvecklingsstörda utifrån DSM-4 och ICD-10 kriterier, enligt manualerna måste personen ha en IQ nivå som understiger 70 (T.Charman et al 2010). Enligt min mening så är både begreppen intellektuell funktionsnedsättning och utvecklingsstörning otillräckliga eller felaktiga när de ska beskriva den gruppen individer som arbetar inom daglig verksamhet eller i viss utsträckning samhäll då de är för snäva eller inkorrekta i medicinsk och semantisk mening. Anledningen till att termen utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning ej kommer användas är att de är diffusa enligt mig. I uppsatsen kommer termen inlärningssvårigheter användas för att benämna individer som har någon form av intellektuell funktionsnedsättning eller utvecklingsstörning då det kan syfta på lägre kognitiv förmåga, social inlärning eller språklig förmåga. I facklitteratur och intervjuer används de begrepp som respondenterna eller författarna själva valt att använda sig av vilket innefattar intellektuell funktionsnedsättning, utvecklingsstörning och funktionshinder. Det är min mening att en individ ej kan vara oförmögen till att delta i samhället utan istället samhället som är oförmöget att inkludera alla människor. Det kan tyckas vara en lek med ord men har en betydelsefull principiell skillnad. Vid första anblick så kan termen inlärningssvårigheter anses vara för brett då det kan innefatta fler individer och svårigheter som till exempel dyslexi eller dyskalkyli. En sådan inkludering är dock inte av ondo utan om individer med bestående svårigheter i vardagen kan inkluderas inom LSS eller att problematiken belyses så är mycket vunnet i min mening. Termen används dock främst i syfte att beskriva de människor som arbetar inom daglig verksamhet eller samhäll och som generellt definieras som utvecklingsstörda eller med intellektuella funktionsnedsättningar.

1.4.2 Äldreomsorgens insatser för boendeform

Idag finns det tre insatser inom äldreomsorgen som handlar om pensionärers boendeform. Det är hemtjänst, trygghetsboende och särskilt boende. Hemtjänst är som det låter insatser i det egna hemmet. Det kan ta ske i form av städning, matlagning, promenader och hjälp med dusch och personlig omvårdnad och så vidare och kan beviljas för de individer som behöver extra stöd för att kunna bo kvar i deras hem. Trygghetsboende är en ny insats från 2009 som ska finnas tillgängliga för pensionärer som känner sig otrygga eller som är socialt isolerade i det egna hemmet. Trygghetsboende ska fungera som ett mellansteg mellan särskilt boende och hemtjänst där pensionärerna bor i direkt närhet med andra pensionärer men har tillgång till en egen lägenhet och ett gemensamt sällskapsrum (SOU 2008:113). Särskilt boende är en insats som beviljas till de med omfattande omvårdnadsbehov och som ej kan tillgodo ses genom hemtjänst eller trygghetsboende.

1.4.3 Samhall

Samhall är ett aktiebolaget som ägs och drivs av staten med uppgift att integrerar individer med funktionsnedsättningar som leder till nedsatt arbetsförmåga på arbetsmarknaden. Målet är arbetsträning vilket i sin tur leder till anställning på den öppna arbetsmarknaden. Arbetsuppgifterna sträcker sig från montering, tvättning, lager & logistik, städning, matleveranser och fastighetsskötsel, industriell produktion (Samhall, 2011). Företaget grundades 1980 och har idag drygt 19000 anställda varav drygt 40 % är från prioriterade grupper. De innefattar individer med psykiska funktionshinder, utvecklingsstörning, neuropsykologiskt funktionshinder eller mer än ett funktionshinder som tillsammans medför omfattande nedsättningar av arbetsförmågan (Samhall, 2010).

2. Teori & tidigare forsknings

2.1 Teori

I min analys kommer jag använda mig av normalisering som grundas ur Berger och Luckmanns (1998) teori om social konstruktionism. Verkligheten är ej statisk i sitt tillstånd och människor har stor möjlighet att påverka de rådande strukturerna som existerar, det är grundpelarna i social konstruktionismen. Ur teorin kommer normer, normalitet och normalisering. Begreppet normalisering härstammar från ordet normalt och betyder enligt svenska akademien att ”göra normalt”. Inom socialt arbete så betyder de integrering av grupper eller människor till en nivå av levnadsvillkor och levnad som inte särskiljer sig i för stor utsträckning från normen, alltså genomsnittet (Lindqvist & Nygren, 2006). För att något ska anses normalt och vara norm så krävs det något som är avvikande, utan det kan det normala ej skönjas (Svensson, 2007).

För min analys kommer jag att använda mig av de teoretiska begreppen *kategorisering*, *kulturellt värdesatta roller*, *rollcirkuläritet* och *rama in*. Vid presentation av empiri i analysdelen tillämpas begrepp i kursiverad form för att belysas utifrån ett teoretiskt ramverk. Normalisering är högst aktuellt i arbetet med pensionärer och individer med inlärningssvårigheter då socialtjänstlagens och lagen om stöd och särskild services mål är att skapa skäliga och goda levnadsvillkor för individer i behov av stöd. En fara vid analys utifrån ett teoretiskt ramverk är att forskaren kan bli blind för andra aspekter som är intressanta i empirin som inte passar in i det givna ramverket, alltså att forskaren har påverkar i stor utsträckning av de teoretiska glasögonen (Kvale & Brinkmann, 2009). Vid analysen så lyfts ämnen som ej tagits upp i intervjuguiden men som var återkommande i varje intervju och således belysts. Med normalisering så krävs det *kategorisering*.

I socialt arbete så kategoriseras olika grupper av individer som t.ex. individer med inlärningssvårigheter, missbrukare och pensionärer (Swärd, H 2007). Spektrumet på hur behoven ser ut för en individ med inlärningssvårigheter och en äldre varierar i stor utsträckning. Användandet av begreppet *kategorisering* ämnar belysa hur människor med individuella skillnader blir en homogen grupp där behoven och förmågorna antas vara likadana för alla som innefattas. Lars Evertsson och Lennart Sauer (2007) menar att omsorgspersonals förhållningssätt till vårdtagare präglas av ge handlingsutrymme och att *rama in*. Alltså att låta individen bestämma själv samt att skapa förutsättningar för detta i kontrast till att sätta fasta ramar för individens handlingsutrymme att handla inom. Begreppet *rama in* är viktigt att belysa då det kan innebära förmynderi från personalens sida gentemot vårdtagarna genom att valfriheten begränsas till en sådan grad att självbestämmandet försvinner helt. Användandet av begreppet *rama in* ämnar belysa hur pensionärers och individer med inlärningssvårigheters handlingsutrymme inskränks.

Normaliseringstanken slog igenom på 1950-talet i Sverige som bland annat en reaktion på institutionsvården av individer med inlärningssvårigheter under århundradets tidigare hälft (Evertsson & Sauer, 2007; Mallander, Meeuwisse och Sunesson, 1998). I socialt arbete så används begreppet normalisering i två meningar. Den första syftar till att skapa förutsättningar för individen att leva ett normalt liv. Den andra syftar till normalisering av individer med avvikande beteende som är kriminellt eller skadligt (ibid). Första meningen av normalisering handlar om att samhället inte inkluderar individer medan den andra handlar om att individens agerande bryter mot samhällsreglerna. Normalisering har alltså två innebörder, möjliggörande av normalitet för individer samt förväntning av normalitet från individer. För att förklara normalisering av individer med inlärningssvårigheter och pensionärer måste först de olika förhållanden som kan anses utgöra grunden för normalisering tydliggöras. Idag så är det tre olika grunder; avvikande-normal, resurssvag-resursstark och vi-dom (Evertsson & Sauer, 2007). För att förstå vad som menas med begreppet normalisering krävs kunskap om vilket perspektiv som råder. Avvikande-normal är av medicinsk karaktär, individer med inlärningssvårigheter är inte sjuka utan avvikande från normen till följd av deras svårighet. Resurssvag-resursstark är av ekonomisk karaktär och syftar på fördelningspolitik till de grupper som avviker från normen utifrån ekonomiska förutsättningar. Slutligen så är vi-dom perspektivet präglad av att en kulturell kontext och karaktäriseras av att individer med inlärningssvårigheter och pensionärer ska ses som en naturlig del av samhället istället för att vara en biprodukt.

Som en följd på normaliseringstanken så kom normaliseringsprincipen att skapas av Bengt Nirje på 1960-talet. Som skrivet ovan var det en följd av institutionsvården som präglade Sverige under en stor del av 1900-talet och ämnade inkludera individer med inlärningssvårigheter i samhället. Målet var att förbättra livsvillkoren för individer inlärningssvårigheter genom att möjliggöra bland annat; normal dagsrytm, normala utvecklingsfaser, få leva i en tvåkönad värld, ekonomiska förutsättningar och att individernas självbestämmande skulle respekteras (ibid).

Det finns två olika former av normaliseringsprinciper, den skandinaviska och den anglosaxiska (Lindqvist & Nygren, 2006; Mallander et al, 1998). I den skandinaviska modellen ska samhället skapa förutsättningar för individer i behov av assistans att få det i form av bostad, arbete och socialt tillvaro. Den skandinaviska modellen gör skillnad på normalisering och normalitet och menar att individer med inlärningssvårigheter inte ska normaliseras utan samhället ska ha det främsta ansvaret för att uppnå inkludering. I den anglosaxiska modellen var Wolf Wolfensberger den ledande utvecklaren. I Wolfensbergers teori tillskrivs individer med inlärningssvårigheter negativa egenskaper av samhället vilket leder till stigmatisering och exkludering (Mallander et al, 1998; Mallander, 1999). Inom stämplingsteorin är begreppen primär och sekundär avvikelse centrala och menar att individen vid tidig ålder straffas som person istället för de handlingar den utför vilket sedan befästs i tonåren som då fastnat i avvikelsespirlen (Goldberg, 2005a; Goldberg, 2005b). I likhet med begreppet avvikelsespiral använder Wolfensbergers teori *rollcirkuläritet* för att beskriva hur en individs förväntade agerande skapar ett beteende som när det genomförs förstärker förväntningar på det beteendet. Individer med inlärningssvårigheter har en negativ utgångspunkt i omgivningens ögon och således spinner spiralen av förväntningar vidare och en negativ självbild befästs när de inte får en chans att inkluderas (Mallander, 1999). Användandet av begreppet *rollcirkuläritet* ämnar belysa hur individer med inlärningssvårigheter ses på med skeptiska ögon och att de till följd av skepsisen exkluderas de från ett normalt samhällsliv. Individer med inlärningssvårigheter lär sig då att agera efter omgivningens förväntan och således blir stämplingen en självuppfyllande profetia i samverkan med omgivningens syn. För att bryta denna stämpling måste de få *kulturellt värdesatta roller* samt stödet att bibehålla dessa (ibid). Att via kommunala eller statliga insatser assistera i skapandet av betydelsefulla jobb och bostäder för individer med inlärningssvårigheter. Stämpling bryts dock inte enbart som en följd av kommunala eller statliga insatser. Det krävs en attityd förändring från omgivningen i deras syn på gruppen. Enbart genom vardaglig samvaro mellan grupperna som är stämplade och som stämplar så kan stereotyper försvinna.

Användandet av *kulturellt värdesatta roller* ämnar belysa hur myndigheters, kommuners och statens eventuella insatser kan påskynda inkludering av gruppen individer med inlärningssvårigheter i samhället. I Wolfensbergers modell så är huvudtemat att individen ska anpassas till samhället vilket ställer krav på den enskilda personen. En attitydförändring hos omgivningen sker genom att individer med inlärningssvårigheter får möjlighet och stödet att kunna arbeta och ha egen bostad för att på så sätt visa att de är normala som alla andra.

Fördelarna med Wolfensbergers teori är individer ses som handlingskraftiga och inte offerstämplas och ses som inkapabla. Den belyser att individen har ett eget ansvar men att det existerar rådande strukturer i samhället som missgynnar individen. Vilket både den internationella och svenska forskningen påvisar. Detta kan motverkas genom att insatser skapas för den enskilde och som värderas högt av omgivningen. Positiv särbehandling för individer med inlärningssvårigheter på bekostnad av omgivningen är vad som särskiljer denna normaliseringsmodell från den skandinaviska. Kritiken mot Wolfensbergers teori bygger på att vad som definieras som kulturellt värdesatta roller av omgivningen inte nödvändigtvis behöver göra det av målgruppen själva. Mallander, Meeuwisse & Sunesson (1998) skriver att normaliseringsprincipen ämnar skapa ett "Svenssonliv" för alla individer. Välbefinnande och god levnadsstandard likställs för individer med inlärningssvårigheter med att ha liknande vardagsaktiviteter och ekonomi som de "normala".

Håkan Jönson och Annika Taghizadeh (2006) skriver i artikeln *ideologibaserade livsloppskonstruktioner inom handikapp- och äldrepolitik* om hur grupperna äldre och funktionshindrade arbetar för att öka sin status och välfärd genom att bryta med gamla fördomar och associeras med mer attraktiva egenskaper. Äldre vill bryta upp ålderstrappan som bygger på att olika åldrar och åldersnormer utifrån skolgång, arbete och pensionär. Medan individer med funktionshinder använder sig av en åldertrappa för att visa på att det finns en arbetsförålder efter skolgång istället för förtidspensionering och diskriminering på arbetsmarknaden. Tidigare så har grupperna funktionshindrade och äldre buntats ihop och där funktionshindrade inte tillskrivits någon ålder och pensionärer har setts som funktionshindrade. I förhållande till äldre så har åldern varit en avgörande faktor då samhället har satt en specifik ålder när en person förväntas gå från att vara arbetsam till att vara pensionär. Samtidigt som pensionärer går in i kategorin äldre så finns förväntningar på ett sjukdomstillstånd. Trots att många pensionärer idag är vitalare än tidigare så stämplas de och ses som en homogen grupp där det gemensamma kriteriet för att inkluderas är sjukdom. Med en socialtjänstlag som möjliggör vård och omsorg i det egna hemmet så kan en pensionär bibehålla ett liv som den tidigare levt och således vara normaliserade.

I förhållande till individer med inlärningssvårigheter så handlar kampen om att ses som fullvärdiga samhällsmedborgare med allt vad det innebär. I fråga om arbete och sysselsättning ska fokus vara på ålder och inte funktionshinder. Artikeln (ibid) presenterar resultaten av två statliga offentliga utredningar som legat till grund för utformande av LSS och SOL. Slutsatserna från utredningar är att äldre inte ska ses som pensionärer och fasta i en sjukroll vid 65 års ålder och att åldersbegrepp ska bli ointressant i framtiden samt att ålder ska bli en viktig fråga i förhållande till sysselsättning för individer med inlärningssvårigheter. Normalisering är inte enbart syftat till individer med inlärningssvårigheter utan är även tillämpligt på äldreomsorg. Till exempel beviljas insatser om särskilt boende via socialtjänstlagen vilket också är en insats inom LSS till individer med inlärningssvårigheter samt ledsagning, personliga assistenter och hjälp i hemmet. Målet med äldreomsorgen är att skapa skälig levnadsnivå och att äldre ska känna välbefinnande (socialtjänstlagen Kap5§4). Målet med LSS är att individer med inlärningssvårigheter ska ha full delaktighet i samhället och att jämlika levnadsvillkor (LSS §5,6). Normalisering som skrivet ovan betyder att ”göra normalt” vilket betyder att människor som inte har förmåga ska få hjälp att ”göra normalt” om de själva vill. Att bli respekterad, få bestämma över sin vardag samt ses som en naturlig del av samhället istället för en kostnad är en del av normaliseringstanken.

2.1 Svensk forskning

I dagens Sverige finns det inte mycket forskning inom området kring hur individer med inlärningssvårigheter kan inkluderas i den öppna arbetsmarknaden enligt socialstyrelsens rapport *På tröskeln – daglig verksamhet med inriktning på arbete* (2010). Rapporten lyfter dock fram goda exempel från olika dagliga verksamheter runt om i Sverige och specifikt för uppsatsen så nämns Norrköping. Där har man sedan 2005 haft en utbildning inom särvox med inriktning service inom äldreomsorgen och som visat på goda resultat. Utbildningen i Norrköping ämnar ge individer med lätta inlärningssvårigheter kvalifikation att arbeta inom äldreomsorgen med enklare arbetsuppgifter som inte kräver medicinskt kunnande efter två års studier.

Det finns ett projekt i Sverige som heter KomAm vars mål är att öka samarbetet mellan arbetsförmedlingen och försäkringskassan för att få ut individer med inlärningssvårigheter på den öppna arbetsmarknaden. Projektet bedrivs i fyra kommuner i Sverige (www.komanprojektet.se). Genomgående för de utvärderingar och rapporter som finns tillgängliga är att det finns många olika orsaker för att individer med inlärningssvårigheter inte inkluderas på den öppna arbetsmarknaden.

Bland annat så brister samverkan mellan olika myndigheter när det gäller ersättning, kommuner vill kostnadsreducera och ej satsa på att inkludering vilket i sin tur leder till en struktur som pacificerar och negligerar dessa individer till ett liv i daglig verksamhet. Således får individer med inlärningssvårigheter ut mindre än 60% av medianinkomsten (Socialförsäkringsrapport 2009:12). Det finns flera anledningar som lyfts i analysdelen men genomgående så är materialet jag granskat entydigt – individer med inlärningssvårigheter kommer ej in på den öppna arbetsmarknaden vilket stärks av socialstyrelsens rapport *Bostad med särskild service och daglig verksamhet - en kunskapsöversikt* (2011).

I en SIFO undersökning beställd av tidningen föräldrakraft så visas det att över 68% av Sveriges befolkning är positiva till att individer med inlärningssvårigheter arbetar på deras arbetsplats och nästan lika många menar att det finns arbetsuppgifter på arbetsplatsen som de individerna kan utföra (Bengtsson, 2010). Kunskapsöversikten om forskning i Sverige är som skrivet begränsad när det gäller riktig forskning utan i bästa fall är det utvärderingar om hur projekt gått till samt resultat.

2.2 Internationell forskning

Arbetsmarknad för individer med inlärningssvårigheter har varit aktuellt under 1900 talet inom EU och OECD länderna där reformer för att främja grupperns inkludering har genomförts i flera av länderna (Bergeskog, 2007). Det är dock svårt att göra internationella jämförelser av hur deltagandet i arbetslivet från gruppen individer med inlärningssvårigheter ser ut på grund av olika definitioner av funktionsnedsättning. I studierna som bedrivits så har funktionshinder blivit en homogen grupp som innefattar inlärningssvårigheter, fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar. Således är det svårt om inte omöjligt att ge se hur deltagandet på den öppna arbetsmarknaden ser ut internationellt för gruppen. I artikeln *individual placement and support: from research to practice* (Rinaldi et al, 2008) så anges metoden supported employment som väldigt framgångsrik för att integrera individer med inlärningssvårigheter på arbetsmarknaden. Den bygger på att en person arbetar aktivt med handledning för individen och matchar denne till en specifik arbetsplats. Yrkesuppgifterna som arbetsspecialisten arbetar med innefattar kontakt med arbetsgivare och närvaro vid nätverksmöten med andra yrkesverksamma som t.ex. socialarbetare, läkare, psykologer och arbetsterapeuter där denna har en översyn och tydlig fokusering på arbete. Metoden används idag i USA och Kanada. Rapporten *mental health and development* (WHO, 2010) visar att individer med inlärningssvårigheter vill ha ett fast arbete men diskrimineras av arbetsgivare, blir utstötta av samhället samt det finns inte adekvat utbildad personal som arbetar med att inkludera dessa individer i arbetslivet. Vidare kan läsas i rapporten att arbete är ett bra sätt för att inkludera då de ger status, känsla av tillhörighet och självkänsla.

3. Metod

3.1 Kvalitativ metod

Syftet med uppsatsen var att göra en undersökning där två grupper berättelser kring samma teman skulle utgöra underlaget. Enligt Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) så ska undersökningsområdet och vad forskaren vill ta reda på avgöra vad för metod som ska användas. Då respondenternas subjektiva perspektiv kring de teman som uppsatsen ämnar belysas är essensen i arbetet och inte att mina idéer som forskare så är kvalitativ metod att föredra (Bryman, 2011).

Metoden ska vara ett redskap för att besvara frågeställningarna och således krävs det noggrann fundering och övervägande om en kvantitativ eller kvalitativ ansats är att rätt för arbetet.

Vidare så menar Patrik Aspers (2007), Tim May (2001) och Steinar Kvale & Svend Brinkmann (2009) att kvalitativ metod är att föredra när man vill förstå den mening som aktörer tillskriver till världen och vilka attityder de har. Det kan liknas vid det fenomenologiska perspektivet som diskuterar livsvärldar där respondenternas direkta upplevelser kring vardagsvärlden är fokus (ibid). I förhållande till arbetet så har en kvalitativ ansats genom intervjuer större möjlighet att generera svar på de frågeställningar som uppsatsen ställer. För att besvara frågeställningarna så är möjligheten att ställa följdfrågor och förtydliganden av stor vikt då ämnet som frågorna berör det är relativt okänt. Således måste respondenterna ha chansen att be om förtydligande från intervjuaren men även möjlighet att ge ett uttömmande svar som en enkätundersökning inte kan.

Vid intervjuer med representanterna för de olika intresseorganisationerna så har jag använt mig av en semistrukturerad intervjuform. Intervjuguiden (se 7.1) fokuserar på två olika områden där två utdrag från respektive område följer: ”*Hur anser du att samhället i stort förhåller sig till den gruppen du representerar?*” och ”*Har du någonsin hört talas om att individer med intellektuella funktionsnedsättningar arbetar inom äldreomsorgen?*”. För att besvara frågeställningarna så är intervjuguiden uppbyggd på dynamiska och tematiska frågor (Kvale & Brinkmann, 2009). I enlighet med Bill Grahams (2008) intervjumetod så ställs enklare frågor inledningsvis vilket ökar möjligheten att skapa ett gott samtalsklimat. Sedan ställs de känsligare frågorna som förflyttar fokus från den egna gruppens kärnfrågor till en potentiell välfärdsutveckling där respondenterna tar ställning. Intervjuguiden var tänkt att vara den samma vid varje intervju och att jag som forskare ställer frågor på så snarlikt sätt som möjligt för att minska utrymme för annorlunda tolkning av frågan. Av de femton frågorna så är fjorton av de menade att ställas till respektive grupp varav en av de femton var specifik till antingen pensionärsorganisationerna eller organisationerna som representerar individer med inlärningssvårigheter.

Genom att använda en semistrukturerad intervjuform istället för en strukturerad så kunde jag minska risken för missförstånd om respondenterna inte förstod frågan då en strukturerad intervjuform har krav på forskningsneutralitet. Med en öppen intervjuform så tillåts respondenten tala fritt i mycket större utsträckning vilket minskar möjligheten att analysera svaren då de kan skilja sig åt i stor utsträckning (May, 2001)

Då frågeställningarna kräver att respondenternas subjektiva perspektiv belyses så krävs det att frågorna i intervjun kan komma åt meningsnivån som Steinar Kvale & Svend Brinkmann (2009) menar är målet med kvalitativa intervjuer. Vilket Patrik Aspers (2007) menar att det är svårt om inte omöjligt att uppnå med en strukturerad intervjuform. Således blev valet att ha en semistrukturerad intervjuform och likadana frågor till respektive grupp givet för att öka möjligheten att analysera svaren komparabelt men fortfarande ha möjligheten att förtydliga och ställa följdfrågor för att förstå meningsnivån. Valet att ha exakt samma frågor förutom en specifik som berör respektive organisationers framtida utmaningar underlättade även i sin tur analysen då teman redan var fastställda. Steinar Kvale och Brinkmann (2008) går grundligt igenom frågorna med att inte ha en planerad analysmetod innan datainsamlingen börjar. Vidare så menar Patrik Aspers (2007) att det inte krävs lika många respondenter för att frågeställningarna ska anses vara besvarade om frågorna genererar komparativa svar. Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) anser att frågeställningarna ska anses besvarade i en kvalitativ ansats när respondenternas svar börjar tangera varandra eller är likadana. Detta var fallet i mina intervjuer vilket diskuteras vidare i analysdelen. Vidare så hör vald metod samman för att generera empiri med vilka epistemologiska och ontologiska antaganden forskaren har (Bryman, 2002). Således är en kvalitativ ansats med semistrukturerad intervjuform adekvat för att analysera empirin utifrån kritiska teorier som stämpling och normalisering.

3.2 Urval

För att få kontakt med respondenter från intresseorganisationerna så har ett icke-sannolikhetsurval i form av kvoturval använts. Nackdelen med kvoturval inom samhällsvetenskaplig forskning är att empirin som genereras ej kan anses representativt då forskaren valt vilka som ska tillfrågas (Bryman 2011). fördelarna med att använda ett sådant urval är om det råder en tidsram som arbetet ska publiceras inom samt om det är attitydundersökningar som ska göras. (ibid). Då det är personer som företräder intresseorganisationer som intervjuats så ämnar uppsatsen istället öka representativiteten och minimera svagheten med kvoturval som metod inom samhällsvetenskaplig forskning.

Intervjupersonerna har som uppdrag att företråda organisationerna och är antingen valda av medlemmarna eller anställda av organisationen och således måste de anses ha mandat att uttala sig för gruppen.

För att få ett brett underlag inför analysen så intervjuades sex informanter från lokal till riksnivå inom stora intresseorganisationer som driver pensionärsfrågor respektive frågor för individer med inlärningssvårighet. En annan fördel med att använda sig av ett icke-sannolikhetsurval eller strategiskt urval är om intervjupersonerna ska besitta kunskap om området som ämnas undersökas. Vidare så är urvalsmetoden att föredra om det ej finns någon tidigare forskning inom området (Aspers, 2007; May, 2001). Forskningsområdet kring individer med inlärningssvårigheter och arbetsmarknad är begränsat i Sverige och således är ett strategiskt urval adekvat för att besvara frågeställningarna som uppsatsen ställer. Det kan anses vara en begränsning att enbart två gruppers perspektiv undersöks och inte vad myndighetspersoner, omsorgspersonal eller politiker tycker. Dock är det ett medvetet val då det är min mening att myndighetspersoner och politiker ska arbeta för att stärka alla grupper i samhället och framförallt de resurssvaga. Att gå överhuvudet på de parter som främst berörs av lagstiftning och nedskärningar är ej rätt i min mening. Vidare så sätter tidsramen kraftiga begränsningar på hur omfattande undersökningen kan vara. Då det enbart är sex respondenter i intervjun så begränsas möjligheten att dra kvantitativa slutsatser kraftigt. Studien ämnar dock enbart belysa hur en potentiell välfärdspolitisk utveckling skulle kunna se ut, inte påvisa att den har stöd i alla instanser.

3.3 Tillvägagångssätt

I enlighet med Patrik Aspers (2007) modell om forskningsprocessen och dess tumregler så har valde jag att i ett inledande skede läsa på om information kring området som undersökts för att sedan insamla empiriskt material och slutligen göra en analys. Temat för uppsatsen var bestämt innan skrivandet tog form vilket frigjorde tid att fokusera på litteratur samt kontakt med respondenter för intervjuer. För införskaffande av information användes databaserna lovisa, libhub och libris för att få tag i vetenskapliga artiklar och böcker av relevans. All information redovisas ej i arbetet då delar enbart fungerat för att väcka reflektion och för att utforska nya områden eller infallsvinklar och har således inte någon förankring i texten. Användandet av referenser i läst litteratur har fungerat som en snöbollseffekt där information stundtals känts oändlig. Avgränsning av litteraturen har skett efter många återblickar på syfte och frågeställningar för att kunna härleda tydlig relevans och minskat dravel.

Respondenter kontaktades första via telefon där det gavs en kort genomgång vad arbetet handlade om för att därefter höra om det fanns intresse att medverka, med förbehåll att de skulle ta del av ett informationsblad (Se 7.2) som skickades ut via e-post. I informationsbladet gavs en mer noggrann genomgång av arbetet gavs samt kontaktuppgifter till mig och min handledare och information att de närhelst kunde avbryta sin medverkan och att materialet som de bidragit med då skulle förstöras omedelbart. Patrik Aspers (2007), Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) skriver att en intervju har en naturligt asymmetrisk maktbalans som uppstår då forskaren ställer frågor som respondenten förväntas svara på. Därför genomfördes intervjuerna på respondenternas arbetsplatser där de är vana att vistas samt frågorna var öppna i så stor utsträckning som möjligt för att försöka minska maktobalansen för att respondenterna inte skulle känna sig pressade. Intervjuerna tog mellan trettio minuter till drygt en timme. Om svaren som gavs var diffusa eller präglades av floskler så bads respondenterna konkretisera eller ge exempel. Vid intervjuerna användes diktafon för att vid analysen ge möjlighet att erinra vad som sagts. Användandet av diktafon ger möjligheten till citat vilket är av vikt för att läsaren ska få en ökad inlevelse i respondenternas svar samt för att öka reliabiliteten enligt Steinar Kvale och Svend Brinkmann (ibid).

Vidare så analyseras empirin genom meningskoncentrering och meningstolkning vilket kräver citat (ibid). Innan intervjuerna tog plats med intresseorganisationerna så gjordes en förstudie där en socialsekreterare med inriktning LSS och SOL intervjuades. Enligt Patrik Aspers (2007) ger en informant som arbetar med området som uppsatsen ämnade undersöka möjlighet att bolla idéer med samt få information som annars vore svåråtkomlig. Frågorna som ställdes till informanten handlade kort om vardagen för individer med inlärningssvårigheter och pensionärer samt hur denne förhöll sig till en utveckling där individer med inlärningssvårigheter arbetar inom äldreomsorgen. Utifrån samtalet gavs nya idéer och infallsvinklar vilket var användbart i utformandet av intervjuguiden. Delar av de ämnen som diskuterades var förekommande i alla intervjuer med representanterna för intresseorganisationerna. För att besvara frågeställningarna så intervjuades sammanlagt sex personer där hälften representerade pensionärer och den andra hälften individer med inlärningssvårigheter. När alla intervjuer var gjorda så hade fem skett på respondenternas arbetsplats och en över telefon. En möjlig nackdel kan anses vara att en av intervjuerna genomfördes över telefon då de andra skedde ansikte mot ansikte. Vidare så kan användandet av en informant ha påverkat arbetets utformning så att de frågor som intervjuguiden skulle innehålla inledningsvis delvis filterats bort. För att underlätta och inte stå mållös för hur analysen skulle ta form efter empirin var insamlad så strukturerade jag min intervjuguide efter olika teman (Kvale & Svindmann 2009).

I intervjuerna användes en intervjuguide (Se bilaga 7.1) som innehöll femton frågor varav fjorton var likadana till både gruppernas representanter, en var specifik gällande hur gruppen ställde sig till ett framtidsproblem som styrkts av socialstyrelsens rapporter, ökad personalbrist samt diskriminering från öppna arbetsmarknaden. Alla frågor från intervjuguiden ställdes inte vid varje intervju då de kunde anses besvarade tidigare under samtalet.

3.4 Validitet och Reliabilitet

Validitet och reliabilitet är något som främst har handlat om kvantitativ forskning men som även har en del i kvalitativ forskning. (Bryman, 2011; May,2001,). Då begreppen är mer positivistiska än hermeneutiska och även har en grund i vilken metodologisk ståndpunkt forskaren intar så går åsikterna isär om relevansen av att använda de inom kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann 2009). Uppsatsens metodologiska ståndpunkt är en samhällsteori byggd på realism och således kan arbetet beskrivas som emancipatoriskt när det gäller äldre och individer med inlärningssvårigheter. Det är min mening att en diskussion kring reliabilitet och validitet även har en viktig grund i kvalitativ forskning. Analysen av empirin utifrån vald teori som belyser bakomliggande strukturella faktorer inrymmer inte i vad som kan ses som adekvat validitet utifrån ett epistemologiskt antagande om intersubjektivitet. Således är det viktigt att forskaren tydliggör sin ståndpunkt noga så de resultat som produceras kan vara till gagn för forskning i stort. Begreppen reliabilitet och validitet ämnar förklara om forskaren mäter det som avses mätas samt precisionen i mätverktygen (Jönsson,2010).

I relation till kvalitativ forskning så mäter validitet i vilken grad forskaren lyckas skapa empirisk data som kan förklaras utifrån teoretiska begrepp och att metoden som användes är adekvat för att besvara de frågor som ska besvaras.(Bryman,2011; Kvale & Brinkmann, 2008). När extern reliabilitet mäts i kvalitativ forskning så innebär det i vilken utsträckning studien kan upprepas och generera liknande resultat. Det är problematiskt i etnografisk forskning då människor ej är statiska i sina tillstånd och inte heller är den sociala miljön som råder under forskningen statisk (ibid). För att öka den interna reliabiliteten användes samma intervjuguide vid alla intervjuer, det i sin tur ger en grund för hur svaren ska tolkas mer enhetligt. Genom att intervjua representanter som är anställda eller förtroendevalda av intresseorganisationerna så ökas den externa validiteten. Deras uppdrag är att företräda organisationen och har således kunskap om vilken ställning de tar i olika frågor. Patrik Aspers (2007) skriver om första persons auktoritet, att respondentens svar måste anses vara sanningsenliga, vilket måste råda om arbetet vill undersöka det subjektiva perspektivet.

Forskarens roll gentemot aktörerna är att förhålla sig till första ordningen konstruktioner och sedan analysera andra ordningen konstruktioner utifrån det teoretiska ramverk som arbetet använder. Den vetenskapliga analysen vid en kvalitativ ansats med semistrukturerade intervjuer som metod måste ha sin grund i vad aktörerna säger. För att få bredd och öka generaliserbarheten så intervjuades personer från de större intresseorganisationerna för pensionärer och individer med inlärningssvårigheter, både på lokalnivå samt på riksnivå. Efter att intervjuerna genomförts transkriberades data för att i analysen ha konkret material att använda. Transkriberandet av intervjuer medför högre reliabilitet och validitet. Dock måste forskaren vara noggrann i övergången från talspråk till skrivspråk då de kan medföra missförstånd till följd av retorik och tonfall (Kvale & Brinkmann 2008). Korrigeringar av tempus och i viss utsträckning meningsuppbyggnad genomfördes från diktafon till papper.

3.5 Etik

Inom samhällsvetenskaplig forskning är det av yttersta vikt att noga förhålla sig till det individskyddskrav som vetenskapsrådet anger i *forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig* (nedladdad 2011-03-24). Uppsatsen har levt upp till individskyddskravet fullt ut. De representanter som medverkat har blivit informerade att de när som helst kan dra sig ur och välja att den empiri de bidragit till förstörs. Kravet på samtycke är tillgodosett då först telefonsamtal sen informationsblad använts för att bestämma tid för intervju. Vidare så har representanterna troligen erfarenhet av att bli intervjuade tidigare då de företräder organisationerna samt inga namn på organisationerna eller personer förekommer någonstans i arbetet.

Något jag tagit i beaktning vid mina intervjuer är att använda det ordet som respondenterna själv använder sig av gällande individer med inlärningssvårigheter.

4. Analys & Resultat

4.1 Analysintroduktion

Analysen struktureras med meningskoncentrering för att belysa essensen i respondenternas svar vilket gör det lättläst för läsaren. Detta analyseras sedan ur kritisk meningstolkning med teoretiska verktyg (Kvale & Brinkmann 2008). Några av de kapitlen som analysen kommer lyfta var ej med som teman i intervjuguiden utan dök upp i varje intervju och således har det en viktig del i arbetet då det är respondenternas subjektiva uppfattning som ska belysas.

Det teoretiska ramverket som används i analysen är: *kategorisering, kulturellt värdesatta roller, rollcirkuläritet* och *rama in*. För att förtydliga att begreppen tillämpas kommer de skrivas i kursiverad form. Presentationen av empiri kommer ske, i den omfattning det är möjligt, genom att citat från alla representanter skildras för att möjliggöra belysande av likheter och olikheter som sedan diskuteras i slutet av varje analysdel. Först lyfts representanter för individer med inlärningsvårigheters citat sedan representanter för pensionärers citat. Bokstäverna A,B och C motsvarar representanterna för individer med inlärningsvårigheter och bokstäverna M,N och O motsvarar pensionärsrepresentanterna.

4.2 ”Men jag gör det utefter mina kunskaper, min förmåga”

- Kan individer med inlärningsvårigheter arbeta inom äldreomsorg?

I intervjuerna framgick det att alla respondenter var positiva till en utveckling där individer med inlärningsvårigheter integreras på den öppna arbetsmarknaden. I förhållande till äldreomsorgen så var fem av sex positiva. Genomgående i svaren var behovet av matchning av rätt individ till rätt plats och att arbetsuppgifterna inte fick kräva medicinsk kompetens. Vidare så menade respondenterna att de inte fick bli en politisk insats där individer med inlärningsvårigheter placerades i brist på andra alternativ samt att vissa arbetsuppgifter skulle kunna utföras minst lika bra om inte bättre av gruppen. Det är alltså inte en fråga om att tycka synd om utan snarare att inte diskriminera individer med inlärningsvårigheter. Så här säger representanterna för individer med inlärningsvårigheter;

Inlärningsvårighet A ”Det skulle höja livskvalitén för åldringarna något otroligt. De skulle leva längre, de skulle ha någon att lyssna på... Man får komma ut en gång i veckan, helt plötsligt så skulle alltså kanske en åldring få komma ut varje dag...Det skulle bli väldigt stor avlastning för personalen. Idag vet jag att många av personalen inom sjukvården mår dåligt över att de inte hanterar sina patienter tillräckligt bra. De har inte tid. De skulle må bättre, skulle vara mindre stressade”

Inlärningssvårighet B ”Jag tror att de flesta arbetsuppgifter som finns inom äldreomsorgen skulle personer med utvecklingsstörning vara alldeles utmärkta på att lösa. Till exempel att sitta och läsa, umgås eller gå ut vilket de säger att de inte har tid med. Sen tror jag också det finns saker på grund av utvecklingsstörningen som man inte klarar av. ... Då kan man ju anpassa arbetsuppgifterna så att säga så att man klarar av dem.”

Så här säger pensionärsrepresentanterna;

Pensionär M ”Det är bara en fråga om rätt attityder och rätt information. Från myndigheter till vårdtagarna.... Det är en fråga om personkemi där som på så många andra områden i livet”

Pensionär O ”Kan gå och handla åt någon som vill ha hjälp med det eller ta promenader utöver det som finns i biståndsbedömningen... Sitta och hålla den sociala kontakten som de inte får ta del av... Jag föreställer mig att många utvecklingsstörda skulle vara alldeles utomordentliga att göra de här tjänsterna som många äldre vill ha hjälp med. Och jag tror många äldre skulle tycka det var roligt och tror att det skulle vara ett ganska roligt jobb för många utvecklingsstörda. Att man verkligen behövs och gör nytta. Men jag gör det utefter mina kunskaper, min förmåga.”

Pensionär N”Det är ju så att omsorgsverksamheten innehåller så många olika nivåer av kompetenskrav. Det finns det som felaktigt ibland kallas för skitjobb. Man kan städa och hålla efter och hjälpa och så vidare... En som är funktionsnedsatt kanske inte har möjligheter med att ställa upp med den här stora kompetensen om vi säger så, teoretiska, men har mycket mera möjligheter att ställa upp med den sociala kompetensen... Det är mera en arbetsledningsfråga.”

Av de fem respondenter som var positiva så var tre av dem från pensionärsorganisationerna. Respondenten som var negativt inställd till att individer med inlärningssvårigheter skulle arbeta inom äldreomsorgen sade;

Inlärningssvårighet C ”Om jag ska vara alldeles ärlig så tycker jag det bekräftar väldigt mycket den förklädda uppfattningen man har om personer med funktionshinder... Det är väl lite så, gratis arbetskraft för en person som redan är på utgående som inte kan ställa krav // Ja ute på den allmänna arbetsplatsen under förutsättningen att den har kapacitet att ta emot på ett anständigt sätt. Och att man kan hantera mobbning på arbetsplatser för det finns stor potential för det också.”

Respondenterna lyfte eventuella fördelar och möjligheter samt nackdelar och hinder med att individer med inlärningsvårigheter skulle börja arbeta inom äldreomsorgen.

Då flera olika uppgifter belysts så visas de i punktform.

Fördelar, möjligheter och potentiella arbetsuppgifter:

- Läsa för de äldre
- Prata med de äldre
- Promenader
- Städa
- Baka med de äldre alternativt att de bakar så äldreboenden får ljuvliga dofter.
- Ordinarie personal får stöd när de ska lyfta
- De med egen inlärningsvårighet har möjligen lättare att förstå de äldres krämpor eller funktionsnedsättningar
- Ökad inkludering av individer med inlärningsvårigheter i samhället
- Ökad personaltäthet och avlastning för medicinskt utbildad omsorgspersonal

Nackdelar och hinder

- Personkemi måste fungera
- Får inte ersätta ordinariepersonal
- Får inte bli en politisk insats där individer med inlärningsvårigheter placeras inom äldreomsorgen bara för de ska ha en arbetsuppgift
- Får *inte* arbeta med sprutor och medicin

Genomgående för de arbetsuppgifterna som respondenterna belyste är serviceinriktade. Begreppet service användes av två representanter för pensionärsorganisationerna, troligen beror de på att de finns ett behov av förtydligande mellan medicinska uppgifter och serviceuppgifter istället för att grovt förenklat benämna allt för omsorg. De fördelar och möjligheter samt nackdelar och hinder som lyftes var genomgående för alla representanter som var positiva till att individer med inlärningsvårigheter skulle arbeta inom äldreomsorg. Alltså en stor likhet i svaren från båda grupperns respondenter. Dock fanns vissa nämnvärda olikheter. Det fanns en större specificering av vilka arbetsuppgifter som vore aktuella från pensionärsrepresentanterna samt förtydliganden om att de inte fick ersätta ordinarie personal.

I Håkan Jönsson och Annika Taghizadehs (2006) *ideologibaserade livsloppskonstruktioner inom handikapp- och äldrepolitik* så visas att pensionärer och individer med inlärningssvårigheter ofta har *kategoriserats* till samma grupp. För att vinna mer välfärd och status försöker de frigöra sig från varandra genom att belysa centrala frågor för sin grupp. I artikeln lyfts individer med inlärningssvårigheters kamp för att ses som samhällsmedborgare vilket belyses av deras representanters krav på medbestämmande och möjliggörande. Pensionärer strävar enligt artikeln efter att inte bli *kategoriserade* om funktionshindrade vilket belyses i deras respondenters krav på personlig integritet och trygghet genom kontinuerlig personal, att varje person ska bemötas som en egen individ. Utifrån Wolfensbergers teori om *kulturellt värdesatta roller* skulle pensionärers status minska om utövarna var individer med inlärningssvårigheter. Genom att en grupp som har låg status i samhället utför delar av omvårdnadsarbetet av äldre istället för en grupp med hög status så kan ambitionen att höja anseendet och välfärden försvåras för pensionärerna. För individer med inlärningssvårigheter så innebär rimligen ett arbete på den öppna arbetsmarknaden ökad status. Ett hinder med att individer med inlärningssvårigheter arbetar inom äldreomsorg är alltså en dikotomi mellan respektive grupps ambition att höja sitt anseende utifrån Wolfensbergers teori om *kulturellt värdesatta roller*. Medan pensionärerna vill ha personal utbildad i geriatrik, gerontologi och medicin så vill individer med inlärningssvårigheter arbeta på den öppna arbetsmarknaden. Det framgick dock i pensionärsrespondenternas svar att de såg möjligheter till att individer med inlärningssvårigheter arbetade inom äldreomsorgen.

Behovet av handledning och matchning lyftes av respondenterna för individer med inlärningssvårigheter och stämmer väl överens med artikeln *individual placement and support: from research to practice* (Rinaldi et al, 2008). *Kulturellt värdesatta roller* skapas och bibehålls genom att de individer som börjar arbeta inom äldreomsorg får kontinuerligt stöd och handledning från personal som arbetar primärt med matchning. I artikeln ges en genomgång av hur yrkesuppgifterna för matchningsspecialisten ser ut och hur viktigt det är att det finns en sådan för att individer med inlärningssvårigheter ska prestera och bli delaktiga på den öppna arbetsmarknaden. Genom stöd och skapandet av *kulturellt värdesatta roller* så kan *rollcirkuläriteten* brytas för individer med inlärningssvårigheter vilket rimligen leder till att samhället ser att det finns arbetsförmåga och arbetskraft hos den här gruppen. En skillnad mellan respondenternas svar var att de som representerade individer med inlärningssvårigheter inte la samma fokus på eventuella nackdelar och hinder.

Troligen är det en följd av att dessa personer arbetar kontinuerligt och nära med individer med inlärningssvårigheter och således ser att de är fullt kompetenta att utföra olika sorters arbetsuppgifter men att det är en fråga om matchning av rätt person till rätt plats samt stöd och tålamod. Givetvis finns det individer med inlärningssvårigheter som absolut inte bör jobba inom äldreomsorgen till följd av temperament eller bristande intresse.

Dock ska inte det ses som något säreget för den här gruppen utan är tillämpligt på alla människor. Respondenter från både grupper menar på att människor som är sociala och uppskattar att arbeta med människor har exakt samma möjlighet att göra ett bra omsorgsarbete oavsett inlärningssvårighet eller ej.

4.3 ”*Ja vi kan ju inte låsa in honom!*”

- Frågor som berör personal inom äldreomsorg och i verksamheter för individer med inlärningssvårigheter

I varje intervju lyftes frågan hur personalbemötandet såg ut inom äldreomsorgen samt verksamheter som har inriktning på individer med inlärningssvårigheter. Genomgående var synpunkter på utbildning, status samt brist på personal inom respektive område. Pensionärsrepresentanterna yttranden präglades mycket av låg personaltäthet och konsekvenserna som det medför medan representanter för individer med inlärningssvårigheter belyste att personal som arbetar inom verksamheterna har fel utbildning eller ingen utbildning alls och att många har ett förhållningssätt som präglas av institutionstänkande. Gemensamt i båda gruppernas svar var belysande av att personal ofta saknade utbildning samt att yrket sågs som ett genomgångsyрке och att det saknade status.

Så här säger representanterna för individer med inlärningssvårigheter om personalfrågan;

Inlärningssvårigheter A ”På de här åtta åren som jag jobbat tycker jag det blivit bättre och bättre. Man har mer förståelse och mer insikt. Men det skiljer en del mellan boende och boende, det gör det... Det jag tycker man märker mest härifrån är att man inte förklarar sina beslut. Varför säger man nej?.. Det är svepskålen som har fastnat.. man tar sig inte tiden att förklara, så att beslutet blir legitimt.”

Inlärningssvårigheter B ”En fråga som jag tycker blivit vanligare och vanligare är till exempel – är utvecklingsstörda farliga? – Jag har träffat personal som jobbar inom omsorgen som med bestämdhet hävdar att människor med utvecklingsstörning är farliga.”

Inlärningssvårigheter C berättade om en händelse där denne haft en diskussion med personal från en daglig verksamhet inom sin kommun. Personalen hade yttrat sig följande gällande en individ inom verksamheten som hade valt att gå hem tidigare vid ett tillfälle: ”X har rymt” och ”Ja vi kan ju inte låsa in honom!”. Det sista exemplet visar tydligt på ett förhållningssätt präglat av institutionstänkande där personalen vill *rama in* handlingsutrymmet. *Kategorisering* utifrån en avvikande-normal grundsyn på normalisering där en person inte anses ha förmåga att ta hand om sig själv i någon utsträckning och således borde personen ”låsas in” för sitt eget bästa. Individen med inlärningssvårigheter ses som avvikande av personal på sin arbetsplats vilket vidare försträcker *rollcirkuläriteten*. I intervjuerna framgick att bemötandet varierade från skräckexempel till bra fungerade verksamheter. Genomgående i alla kommentarerna är ett förhållningssätt från personalens sida att inte se individer med inlärningssvårigheter som samhällsmedborgare utan som något annorlunda. Således behöver inte beslut motiveras och fördomar samt institutionstänkande frodas. I intervjuerna lyftes fler exempel men något som var väldigt tydligt var att det överlag fungerade dåligt. Organisationsmässigt så anställs personal som är utbildade eller undersköterskor. Vilket är helt fel då individer med inlärningssvårigheter inte nödvändigtvis är sjuka och behöver ha vårdpersonal omkring sig.

Inlärningssvårigheter C ”Och det här att man pratar om vårdbehov, att det finns ett vårdbehov. En undersköterska har ingen pedagogisk kunskap. Det är liksom inte ens på dagordningen.”

Inlärningssvårigheter B ”Nej! Bara det kravet... undersköterska? Det är ju galet”

Förhållningssättet att undersköterskor ska utgöra grunden för arbetet med individer med inlärningssvårigheter *kategoriserar*. Om personalen, vars arbete är att värna och stödja, ser personerna som ”sjuka” i motsats till ”friska” så spinner *rollcirkuläriteten* vidare för individer med inlärningssvårigheter då de internaliserar en självbild där de är avvikande och sjuka. Förväntas det av en personen att den ska vara passiv och ej förmögen till något under hela dennes uppväxt så präglar det rimligen självkänslan och självförtroendet. Ej heller ges möjligheten för alla individer med inlärningssvårigheter att få ett riktigt jobb utan slussas direkt till daglig verksamhet vilket visas av socialstyrelsens rapport (2011-2-6) En representant säger att det gärna kan vara en undersköterska inom verksamheter om något skulle ske som kräver medicinskt kunnande men att överlag skulle pedagoger utgöra personstyrkan. Enligt respondenterna var verksamheterna ofta stelbenta men kvalitén byggdes mycket på bemötandet från personalen, och att det skiljde sig från kommun till kommun och verksamhet till verksamhet

Så här säger pensionärsrepresentanterna om personalfrågan:

Pensionärer O ”För det första behövs mer personal inom de här sektorerna för man ska få den hjälp man behöver. Man behöver organisera på det sättet att man ska minska personalomsättningarna och ha god personal kontinuitet. ... Men överlag inom äldreomsorgen behöver man förbättra utbildningen i personalen. Det är alltför många som är utbildade eller för dåligt utbildade. Resurser, organisationer och kompetenshöjning, det är de tre huvudområdena”

Pensionärer N ”Om vi tar omsorgen så är det ju ett problem nu att det är så många utbildade i den sektorn. Och att det är ett lågstatusyrke. ... Sen ska vi ju säga, det ska vi aldrig glömma bort, de flesta som gör omvårdnad de flesta arbetstimmarna är personer som är anhöriga. Det vill säga rena rama lekmän på det området. Men de är ju inte lekmän på att ta hand om just den här personen. Så de är väldigt kvalificerade i ett avseende men i ett tekniskt avseende mindre kvalificerade”

Pensionärer M ”Jag tror numera att man är ganska nöjd. Man upplever att personalen är bättre, är villig och intresserad men problemet är bristen på personal. ... Men det är inte som man för ett antal år sen kunde höra att de är sura och gör inte vad som ska göras och så vidare. Det tror jag mer eller mindre har försvunnit. Personalen har bättre utbildning och man är mer informerad. Så det tror jag blivit betydligt bättre.”

I svaren från pensionärsrepresentanterna framgår det att utbildning och personaltäthet är centrala frågor. Inte i någon intervju lyftes exempel på att personal inom äldreomsorgen hade ett dåligt förhållningssätt. Det handlar istället om bristande personaltäthet vilket leder till att vårdtagarna inte får tillgång till aktiviteter och socialt umgänge. Vilket stärks i socialstyrelsens rapport *vad tycker de äldre om äldreomsorgen?* (Socialstyrelsen 2010-11-14). Inom äldreomsorgen är det alltså främst en organisatorisk fråga där personal inte anställs på grund av besparingar. Vid frågan hur representanterna tänkte att personaltätheten kunde lösas så var utbildning centralt. När äldreomsorg ses som ett genomgångsyrke så urholkas statusen. Genom utbildning så skapas en yrkesidentitet och då även höjd prestige vilket lockar fler till yrket. En respondent tvivlar dock på om det kommer att räcka med enbart utbildning för att lösa personalbristen;

Pensionärer N”Och hur man nu ska lösa det... jag tror inte det kommer att lösas. Det kommer att lösas på så sätt att bristerna fylls ut av ännu fler frivilliga krafter. Framförallt då anhöriga. Det är vad som kommer att hända, det är jag fullkomligt övertygad om.

Vid jämförelse mellan respondenter för individer med inlärningssvårigheter och respondenter för pensionärsorganisationerna så målas en klar bild upp gällande personalfrågor.

Inom äldreomsorgen så är personaltätheten och bristen på utbildning kärnfrågorna. Utbildning dels för att öka kvalitén på omsorgen till följd av kunskap i geriatrik och gerontologi men även för att höja statusen. Inom verksamheter för individer med inlärningssvårigheter så varierar bemötandet och förhållningssättet kraftigt från personalens sida. Utbildningsfrågan handlar här snarare om att personalen är utbildad eller helt enkelt felutbildade. Tanken att en person med inlärningssvårigheter skulle behöva en undersköterska istället för en pedagog visar på en medicinsk avvikande-normal grundsyn. Det i sin tur befäster utvecklingen av *rollcirkuläritet* utifrån *kategorisering*. Alla individer med inlärningssvårigheter är sjuka vilket sedan blir en integrerad del i personens egen syn på sig själv. Representanterna för både grupperna belyser att yrkena inom respektive område har låg status och att de är genomgångs yrken. Lösningen på den låga statusen i både fallen var att ge en högre lön för utövarna men framförallt ställa krav på adekvat utbildning. För arbetet med äldre behövs utbildning i gerontologi och geriatrik utöver medicinskt kunnande och i arbetet med individer med inlärningssvårigheter så efterfrågades en ny sorts högskola/universitets utbildning som skulle innefatta pedagogik, förhållningssätt samt kunskap i hur bredden av inlärningssvårigheter kan arta sig.

En intressant skillnad mellan individer med inlärningssvårigheter och pensionärer är att deras handlingsutrymme *ramas in* av olika anledningar. För pensionärer leder personalbrist till att färre aktiviteter kan genomföras som promenader eller samtal medan för individer med inlärningssvårigheter så *ramas* handlingsutrymmet in utifrån att de har inlärningssvårigheter. Pensionärsrepresentanterna menar att förhållningssättet från personal är bra inom äldreomsorgen medan representanterna för individer med inlärningssvårigheter menar att de ofta brister. Då både grupper belyser att personal ofta saknar utbildning och att resurser är knappa så borde rimligen bemötandet vara likvärdigt inom både fält. Svaren skiljer sig dock vilket kan förklaras utifrån att individer med inlärningssvårigheter aldrig haft *kulturellt värdesatta roller*.

De *kategoriseras* således i en grupp som ej anses vara kapabla att arbeta eller att bo själva. Särskiljande i bemötande grundar sig alltså utifrån föreställningen att individer med inlärningssvårigheter saknar förmågan att vara autonoma till följd av sin inlärningssvårighet medan pensionärer är eller har varit autonoma till följd av att de haft *kulturellt värdesatta roller*.

4.3 ”Den etiska inställningen den sätter man väldigt ofta i baksätet och ser till att ratta med pengarna”

– Nedskärningar och dess konsekvenser

I alla intervjuer belystes budget som en avgörande faktor för kvalitén av omsorgen för pensionärer och individer med inlärningssvårigheter. Personal inom äldreomsorgen och inom verksamheter för individer med inlärningssvårigheter blir färre och konsekvenserna blir enligt respondenterna mindre aktiviteter för målgruppen, större omsättning av personal och lägre utbildad personal. Det ställer större krav på omgivningen att delta i omsorgsarbetet.

Nedskärningar inom omsorgen har en tydlig koppling till institutionalisering och försämrad kvalitet för vårdtagarna enligt representanterna från de olika organisationerna. Så här säger de som representerar individer med inlärningssvårigheter gällande nedskärningar:

Inlärningssvårigheter B ”Men i takt med att man flyttar pengar från denna verksamhet till annat, sänkta skatter till exempel, så betyder det färre och färre personal. Man söker stordrift, gruppbostäderna blir större. 8-10-12 personer är inte ovanligt och färre personal. Det blir mera kollektiva lösningar... alla måste gå och titta på samma fotbollsmatch istället för att någon får gå och simma eller att någon är hemma och så vidare. Personalen räcker inte till och det är typiskt exempel på institutionstänkande”

Inlärningssvårigheter A ”Men det krånglas till, det blandas in en återhållningsbudget. Det ställer ju till det. Tar du bort en kontaktperson så isolerar du personen.”

Inlärningssvårigheter C ”Och så helt plötsligt så drar kommunen in på personlig assistans och säger att det går bra med personal inom gruppbostaderna. Det är klart att det inte gör. Alltså läkarna på sjukhuset blir helt förtvivlade... läkarbesök med en person som inte kan kommunicera måste ju läkaren fråga den som är med. Om den personen är en vikarie som aldrig träffat individen så blir det ju ett helt meningslöst läkarbesök. Kommunerna börjar dra in att de goda männen ska få ersättning för att de har kontakt med läkaren. Vilket också är ganska fundamentalt för att man ska kunna få en relevant sjukvård.”

Här är några exempel på konsekvenserna av nedskärningar inom omsorgen. I det första citatet buntas individer med olika personligheter och viljor ihop till en enda grupp där den avgörande variabeln är inlärningssvårighet. De *kategoriseras* och *ramas in* vilket även de andra och tredje citaten lyfter. Handlingsutrymmet för individerna är i första exemplet helt borta då alternativet att säga nej och stanna hemma inte existerar utan att alla ska med oavsett egen vilja.

Med mindre personal blir det färre händer och fötter inom omsorgen och således minskar möjligheten till valfrihet för individerna. Även andra yrkesgrupper påverkas av nedskärningar. I en intervju lyfts ett exempel där en ur personalen följde med till polisstationen för att ge stöd till en person med inlärningssvårigheter som skulle anmäla ett brott. Utan stödet skulle det inte vara möjligt då delar av historien som var väsentliga för anmälan skulle uteblivit på grund av glömska eller rädsla inför en ovan situation. Om inte det faktumet att individer med inlärningssvårigheter kränks då deras rättigheter att leva ett gott liv inskränks på grund av nedskärningar inte ses som allvarligt nog så påverkar det även samhället i stort. En representant berättar att inom sin kommun så ville politikerna ta bort ersättning för gode män då de kontaktar läkare och myndighetspersoner. Genom att skära i resurserna för stöd och omvårdnad så fortsätter samhällets påverkan på individer med inlärningssvårigheters *rollcirkuläritet*. Då samhället väljer att inte möjliggöra assistans i kontakt med omgivning genom god man eller till följd av att personal inte har tid att stödja på grund av personalbrist så begränsas individens självbestämmande kraftigt. Det leder till en hopplöshet där individerna vänjer sig vid att deras liv ska styras över deras huvud.

Så här säger representanter för pensionärsorganisationer gällande nedskärningar;

Pensionärer M ”När det gäller äldreboenden är det lite svårt att komma in. Demensvården är inte tillräckligt utbyggd. Det finns naturligtvis för lite personal både där och på hemtjänst sidan”

Pensionärer N ”Den etiska inställningen den sätter man väldigt ofta i baksätet och ser till att ratta med pengarna. Vi kan ta det exemplet som varit ute i media nämligen sättet att behandla de demenssjuka som naturligtvis har väldigt svårt att göra sig hörda och synliga. Och där man alltså utan vidare låser in därför att det är det enda man kan komma på att man bör kunna göra. Och det får alltså självklart inte göra egentligen. ... Och vad är alternativet? Ja det är att man sätter mera personal till de demenssjuka”

Pensionärer O ”Vi är nöjda med att vi lyckades förhindra alltför stora skillnader skattemässigt mellan pensionärer och yrkesverksamma genom jobbskatteavdraget som då missgynnat pensionärer... men det är en väldigt defensiv vinst vi gjort. Vi lyckades förhindra alltför stora nedskärningar. På många områden har det handlar väldigt mycket om det. Och på vissa områden kanske man kan se i vissa kommuner att det blivit förbättringar när det gäller äldreomsorg, det varierar ju väldigt mycket från kommun till kommun.”

Personaltätheten minskar och det blir konsekvenser av detta. Möjligheten för pensionärer att få adekvat vård och omsorg minskar då de inte satsas tillräckligt för att skapa skäliga levnadsvillkor. Demensvården nämns här som inte tillräckligt utbyggd samt att personalen inom den saknar utbildningen att bemöta de utmaningarna som sjukdomen medför. Nedskärningar sker över hela Sverige enligt alla respondenter men det finns positiva exempel, det skiljer sig dock mycket från kommun till kommun.

Utifrån ett vi-dom grundperspektiv på normalitet så blir de äldre bortglömda eller bortprioriterade då de inte längre arbetar och skapar skatteintäkter. Deras behov ses således inte som lika viktiga. Precis i likhet med individer med inlärningssvårigheter som också glöms bort eller bortprioriteras. Ekonomiska faktorer styr och det blir mindre personal som följd. Handlingsutrymmet minskar och *ramas in*. En intressant skillnad i svaren från respondenterna var att de som representerar individer med inlärningssvårigheter gör en tydlig markering mot att omsorg driven i privat regi är sämre eller mer riskfylld i kontrast till offentlig regi. Det fanns inga skillnader mellan representanternas förhållningssätt till nedskärningar, alla belyste de nackdelar som det medförde. En intressant poäng lyftes dock;

Pensionärer O ”...sen handlar det ju också väldigt mycket om gamla föreställningar och gamla organisationer utav verksamheter som gör att man inte använder resurserna på ett bra sätt. ... Man behöver jobba i team för att det ska fungera, att man ska få de insatser man behöver och när man behöver dem ska man få dem.”

Här handlar det alltså inte enbart om budget utan även organisering av verksamheter. Genom att samordna och ha helhetssyn så stärks individens omsorg. Representant O och de andra som representerar pensionärerna lyfte vikten av integritetsaspekt inom omsorgen. Verksamheter måste organiseras så större kontinuitet av personal ges till de äldre. En skillnad mellan respondenterna från respektive grupp var vilka kärnfrågor som de belyste för vårdtagarna.

Pensionärsrespondenterna värnade om personlig integritet i omsorgsarbetet och mer personal medan representanterna för individer med inlärningssvårigheter belyste vikten av självbestämmande och möjliggörande. Skillnaden i kärnfrågor kan förklaras utifrån *rollcirkuläritet*. Till skillnad från individer med inlärningssvårigheter så har pensionärer setts som samhällsmedborgare. Således blir frågor som berör intim vård och kontinuitet av vilken personal som arbetar centrala.

De är i större utsträckning än individer med inlärningssvårigheter vana att ställa krav samt att ha makten att genomföra sina behov. Individer med inlärningssvårigheter lyfter istället vikten av att först ses som samhällsmedborgare och därefter få stöd att genomföra de saker som pensionärerna har eller haft möjlighet att göra på egen hand. Pensionärer har haft *kulturellt värdesatta roller* med egen bostad och arbete vilket har lett till en högre ställning på samhällsstegen. Utifrån den positionen efterfrågas trygghet och kontinuitet i personal. Individer med inlärningssvårigheter har inte samma position vilket rimligen leder till att fokus ligger först på att få bestämma över sitt eget liv innan frågor som kontinuitet och trygghet lyfts.

5. Avslutning

5.1 Sammanfattning

Rapporter påvisar att det finns en ökad efterfrågan av social närhet inom äldreomsorgen från pensionärer samt att individer med inlärningssvårigheter diskrimineras från den öppna arbetsmarknaden. Försörjningskvoten per medborgare ökar och intresset att arbeta inom vården stämmer inte överens med hur behovet kommer se ut i framtiden. Fokus i uppsatsen är en undersökning av hur representanter för pensionärers intresseorganisationer samt individer med inlärningssvårigheters intresseorganisationer förhåller sig till att individer med inlärningssvårigheter börjar arbeta inom äldreomsorgen samt hur organisering av omsorgen av respektive grupp ser ut. Svaren från respondenterna analyseras utifrån Wolfensbergers teori om normalisering vilket belyser skillnader och likheter mellan grupperna. Genom en kvalitativ ansats med en semistrukturerad intervjuform så intervjuades sex personer, tre som representerade individer med inlärningssvårigheter och tre som representerar pensionärer.

Resultatet av undersökningen visar att det finns ett positivt förhållningssätt från intresseorganisationerna till en utveckling av äldreomsorgen där nya medarbetare kan finnas inom dagliga verksamheter. Arbetsuppgifter och lämplighet måste bedömas av specialister som arbetar med att handleda och ge stöd till de individer med inlärningssvårighet som skulle kunna tänka sig att arbeta inom äldreomsorgen. Det är alltså ett nytt sorts yrke som måste skapas för att utvecklingen ska kunna implementeras på ett kvalitativt sätt. Internationellt så finns det redan i USA och Kanada där modellen nått framgångar, i Sverige finns det dock inte motsvarighet vilket kan vara en förklaring till att individer med inlärningssvårigheter ofta hamnar i daglig verksamheter och fastnar där.

Undersökningen visade också på intressanta skillnader i omvårdnadsarbetet inom äldreomsorg samt i verksamheter för individer med inlärningssvårigheter. Bemötandet från personal var i regel bra inom äldreomsorgen enligt pensionärsrepresentanterna. Inom verksamheter inriktade på individer med inlärningssvårigheter så var det i regel ett dåligt förhållningssätt som präglade arbetet enligt deras intresseorganisationer. Gemensamt för de båda områden var att personal ofta saknade utbildning eller var felutbildade. Inom äldreomsorgen krävdes satsningar på utbildning som utöver medicin ska innehålla gerontologi och geriatrik. Inom verksamheter för individer med inlärningssvårigheter krävdes en ny utbildning som skulle innehålla pedagogik, förhållningssätt samt bredden på hur inlärningssvårigheter kan arta sig. Både grupper belyste att omsorgsarbetet ses som genomgångsyrken utan status och att utbildning är ett sätt för att ha kvar personal och skapa en yrkesidentitet. Organisatoriskt så finns det ej tillräckligt med resurser för att motverka institutionalisering samt för att öka kvalitén på omsorgen. Representanter från både gruppernas intresseorganisationer menar att de ej prioriteras av samhället och stängs ute. Kärnfrågor som pensionärerna driver är ökad integritet samt högre kontinuitet i vilken personal som arbetar inom hemtjänst och särskilda boende. Representanter för individer med inlärningssvårigheter har självbestämmande och möjliggörande som kärnfrågor.

5.2 Slutord:

Omsorg och bemötande för pensionärer och individer med inlärningssvårigheter har likheter och skillnader. Något som förvånade mig under skrivandet av uppsatsen var att representanterna för individer med inlärningssvårigheter målade upp en mörk bild när det gällde omsorgspersonalens bemötande. I regel fungerade det dåligt och i vissa exempel var det skrämmande. Jag tror dock inte personalen vill illa i någon mening utan att det är en fråga om adekvat utbildning.

Förslaget att det skulle införas en ny sorts utbildning med fokus på pedagogik och förhållningssätt känns väldigt upplyftande i kontrast till att det anställs undersköterskor för att sköta omsorgen. Det skjuts från höften rent organisatoriskt när antagandet om att alla individer med inlärningssvårigheter är sjuka ses som självklarhet. Ett utdaterat och grovt kränkande förhållningssätt mot individer som strukturellt diskrimineras.

Utifrån frågeställningen om individer med inlärningssvårigheter kan arbeta inom äldreomsorgen så har respondenterna bidragit med konkreta svar samt förhållit sig positiva till en sådan utveckling. Äldrevården innefattar både vård och omsorg varav den senare är området som individer med inlärningssvårigheter skulle kunna arbeta inom. Social närhet och välvilja är två grundstenar för att lyckas skapa en trygg miljö för de äldre.

Men det räcker inte enbart med omsorg utan det krävs även personal som är utbildad inom medicin, geriatrik och gerontologi. Teoretisk kunskap kan kompletteras av värme och engagemang för att skapa goda förutsättningar för äldreomsorgen.

Innan arbetet tog form reflekterade jag på om hemtjänsten eller särskilda boenden skulle utgöra den bästa arbetsplatsen för individer med inlärningssvårigheter. När böcker har lästs, intervjuer genomförts och dagar spenderats åt funderingar så är det enligt min mening att hemtjänsten och särskilda boenden båda är lämpliga arbetsplatser. Inom hemtjänsten så kan två personer göra hembesök istället för en. Individen med inlärningssvårighet kan städa medan ordinarie personal kan utföra medicinutdelning eller istället för städa så kan personen sitta och samtala medan ordinarie personal städar. Alternativen är många och har beskrivits i punktform tidigare. Inom särskilda boenden så är arbetsuppgifterna de samma. Det som dock måste finnas är handledare som arbetar specifikt med att ge stöd och assistera individer med inlärningssvårigheter så de får möjlighet att delta i arbetslivet. Med tiden kommer behovet av matchningsspecialisten minska när individen lär sig arbetsrutinerna och blir mer bekväm och van med arbetsuppgifterna. Med en ökad personaltäthet så kan kvalitén på vården och omsorgen öka. De äldres efterfrågan av ökad social närhet uppfylls och individer med inlärningssvårigheter behöver inte känna sig stigmatiserade på grund av att de arbetar inom daglig verksamhet. Dock är det viktigt att rätt person tillsätts till rätt plats. Alla individer inom daglig verksamhet uppfyller inte kraven som kan ställas på personal på grund av att vårdbehovet för de själva är för omfattande. Men det ska inte leda till att alla kategoriseras som inkapabla till att arbeta. *Av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov.*

6. Referenslista

- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber, 270 s.
- Bengtsson, V (2010) Svenska folket vill gärna ha arbetskamrater med funktionsnedsättning. *Föräldrakraft*. 2010, 8, 27.
- Berger, P & Luckmann, T (1988) *Kunskaps sociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Bergeskog, A (2007) "Arbetsmarknadspolitik i Sverige och andra länder" I Sjöberg, M (red) *Arbetsliv och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Evertsson, L & Sauer, L (2007) "Omsorg som välfärdspolitisk ambition". I Johansson, S (red) *Social omsorg i socialt arbete*. Malmö: InterGraf AB.
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2008:23.
- Giertz, A (1998) "Arbete". I Denvall, V & Jacobson (red), *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Nordstedts tryckeri.
- Goldberg, T (1995a) *Samhället i narkotikan*. Solna: Academic publishing of Sweden.
- Goldberg, T (1995b) "Narkotika". I Goldberg, T (red) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Graham, Bill (2008) *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande*. Lund: studentlitteratur.
- Jönson, Håkan (2010). *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Liber, 159 s.
- Jönson, H. & Taghizadeh, A. (2006) Ideologibaserade livsloppskonstruktioner inom handikapp- och äldrepolitik. *Socionomen*, nr. 5, s. 18-31.
- KomAn projektet (2011) "Vägar till arbetslivet för individer med funktionsnedsättning" (Elektronisk) Koman projektet *sverigs officiella hemsida* <http://www.komanprojektet.se/> (2011-05-12).
- Kommunal, Kristina Björk (2011-3-2) "Varför vill ingen jobba inom äldreomsorgen" (elektronisk), Kommunals *officiella hemsida* <<http://www.kommunal.se/Kommunal/Avdelningar/Vasterbotten/I-debatten/2011/Varfor-vill-ingen-jobba-inom-aldreomsorgen-/>> (2011-3-22).
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forsknings intervjun*. Studentlitteratur: AB.
- Lindqvist, R & Nygren, L (2006) "Social teori och socialt arbete". I Meeuwisse, A; Sunesson, S & Swärd, H (red) *Socialt arbete en grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.

Mallander O; Meeuwisse A & Sunesson S (1998) ” Normalisering”. I Denvall, V & Jacobson, T (red) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Nordstedts tryckeri.

Mallander, O (1999) *De hjälper oss till rätta: Normaliseringsarbete, självbestämmande och människor med psykiskutvecklingsstörning*. Lund: Socialhögskolan.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

WHO (2010) *Mental health and development: targeting people with mental health conditions as a vulnerable group*. (Elektronisk)
<http://www.who.int/mental_health/policy/mhtargeting/en/index.html> (2011-9-30).

Meuwisse, Anna & Swärd, Hans & Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red) (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och kultur.

Meuwisse, Anna & Swärd, Hans (red) (2002) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur.

Olsson, I (2007) ”Att ha ett arbete är att vara delaktig” I Sjöberg, M (red) *Arbetsliv och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.

Rinaldi, M, Perkins, R, Glynn, E, Montibeller, T, Clenaghan, M & Rutherford, M (2008) Individual placement and support: from research to practice. *Advances in Psychiatric Treatment*. 2008, 14, 50-60.

Samhall (2011) <<http://www.samhall.se>> (2011-9-30).

Samhall – Års och hållbarhetsredovisning (2010) <http://www.samhall.se/upload/Dokument/Års-%20och%20delårsrapporter/ÅHR_2010.pdf> (2011-9-30).

Socialförsäkringsrapport 2009:12 – *Inkomstutvecklingen för individer med sjukersättning och aktivitetsersättning*.

Socialstyrelsen 2010-4-1 *På tröskeln – daglig verksamhet med inriktning på arbete*.

Socialstyrelsen 2010-2-3 *Din rätt till vård och omsorg - en vägvisare för äldre*.

Socialstyrelsen 2010-11-14 *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? - En rikstäckande undersökning av äldres uppfattning om kvaliteten i hemtjänst och äldreboenden*.

Socialstyrelsen 2011-2-6 *Bostad med särskild service och daglig verksamhet – en kunskapsöversikt*.

Socialstyrelsen termbank 2011-7-4 <http://app.socialstyrelsen.se/termbank/>.

Statiska centralbyrån 2009:1 *Information om utbildning och arbetsmarknad*.

Statens offentliga utredningar 2008:113 *Bo bra hela livet*.

Svensson, K (2007) "Normer, normalitet och normalisering" i Svensson, K (red) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Studentlitteratur: Lund.

Swärd, H (2007) "Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack" i Svensson, K (red) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Studentlitteratur: Lund.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistik-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgängligt: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (nedladdad 2011-03-22).

7. Bilagor

7.1 Intervjuguide

Inledning

- 1. Vad heter du?
- 2. Vilken organisation representerar du?
- 3. Vilken roll har du inom organisationen?
- 4. Vad har du för bakgrund inom organisationen?

Egen och samhällets syn på målgruppen

- .Hur anser du att samhället i stort förhåller sig till gruppen du representerar?
- Tycker du att samhället ger det stöd som behövs?

* Om ja: På vilket sätt?

* Om nej: Kan du namnge några saker som inte fungerar bra?

- Vad tycker ni samhället skulle kunna göra bättre?
- Är det något ni är riktigt nöjda med?
- Är det något som fungerar riktigt dåligt?
- Hur skulle saker och ting se ut om det vore perfekt?
- Vad tror du formar omgivningens syn på er grupp?
- Anser du att ni blir diskriminerade eller inte prioriterade i något avseende?
- Anser du att ni blir favoriserade eller prioriterade i något avseende?

Specifika frågor till respektive grupp

- I rapporter från kommunal och SCB visas att det kommer bli arbetskrafts brist inom äldreomsorgen i framtiden. Hur tänker ni att detta problem kan lösas? (Fråga till pensionärsorganisationer)
- I en rapport från socialstyrelsen visas att individer som arbetar i dagligverksamhet diskrimineras från arbetsmarknaden. Hur tänker ni att detta problem kan lösas? (Fråga till individer med intellektuella begåvningsnedsättningars organisationer)
- Hur arbetar ni för att stärka er position i samhället?

Arbete inom äldreomsorg

- Har du hört talats om någon plats i Sverige där individer med intellektuell begåvningsnedsättning arbetar inom äldreomsorgen?
- Vad skulle det finnas för fördelar med att individer med begåvningsnedsättningar arbetade inom äldreomsorg?
- Vad skulle det finnas för nackdelar?
- Vilka möjligheter skulle det kunna skapa?
- Vilka problem skulle det kunna innebära?
- I Arjeplog finns äldreboendet Vaukagården där 7 av de 50 anställda kommer från samhall. Varför tror du att det inte sker på andra platser?

Övrigt

- Har du något du vill tillägga innan vi avslutar intervjun?

7.2 Informationsblad

Hej,

Mitt namn är Simon Sandberg och jag studerar på Lunds universitets socialhögskola. Jag skriver nu min C-uppsats vars syfte är att undersöka vilka eventuella möjligheter och fördelar samt hinder och nackdelar som kan finnas med att individer med intellektuella begåvningsnedsättningar arbetar inom äldreomsorgen. För att besvara dessa frågor vill jag intervjua företrädare för pensionärers intresseorganisationer och företrädare för individer med intellektuella begåvningsnedsättningars intresseorganisationer.

Jag vill ställa frågor gällande hur er intresseorganisation förhåller sig till en utveckling där individer med intellektuella begåvningsnedsättningar utgör en del av personalstyrkan inom äldreomsorgen. Eventuella styrkor och svagheter med en sådan utveckling samt hur ni ser på er grupps position i samhället utifrån egen och andras syn.

Medverkan i studien är frivillig, du/ni kan när som helst före, under eller efter intervjun välja att avbryta din medverkan och all information ni givit raderas då för alltid. Resultaten av intervjun kommer enbart att användas i denna uppsats. Ditt/ert riktiga namn kommer inte att användas i uppsatsen, du/ni kommer alltså att vara anonym. När uppsatsen är klar kommer du/ni få ta del av den slutgiltiga produkten.

Har du några frågor så tveka inte att höra av er.

Tack för din tid

Simon Sandberg

Kontakt: 073-7754101 // ssandbergh@hotmail.com

Vill du få kontakt med min handledare Yoshiko Boregren Matsui går det bra att göra på

e-post: Yoshiko.Boregren_Matsui@soch.lu.se